

Τα Διλήμματα Της Πανδημίας

Τι βαραίνει άραγε περισσότερο, ο περιορισμός στο ελάχιστο του αριθμού των θυμάτων ή η διασφάλιση των λαών από μια οικονομική κατάρρευση. Ηθικά, η υπερίσχυση των υλικών παραγόντων έναντι της ανθρώπινης ζωής απορρίπτεται... Κάθε τόπος, ωστόσο, έχει διαφορετική προσέγγιση, όσον αφορά την ουμανιστική τοποθέτηση και την τεχνοκρατική αποτίμηση, γι' αυτό πρέπει να εξετάσουν οι κυβερνώντες -γενικώς- αν υπάρχει κάποια optimum λύση που να συνυπολογίζει τις δύο συνιστώσες, με βάση και τη συλλογική κοινωνική συνείδηση.

Η Πανδημία που ενέσκηψε στην ανθρωπότητα τον Ιανουάριο του 2020 (είχε πρωτοεμφανιστεί στην Κίνα σαν επιδημία πνευμονίας το Δεκέμβριο του 2019, εξ ου και η επίσημη ονομασία COVID-19, συντομογραφία του όρου COronaVIrus Disease 2019) εξακολουθεί να απειλεί όλη την υφήλιο, αν και με διαφορετικούς ρυθμούς και ένταση. Τα στοιχεία της 25ης Απριλίου 2020 αποτυπώνουν μια ζοφερή εικόνα: παγκοσμίως η νόσος είχε προσβάλει 2.900.000 άτομα, από τα οποία 202.000 έχασαν τη ζωή τους. Η περισσότερο πληγείσα χώρα είναι οι ΗΠΑ, με 947.000 ασθένειες και 54.000 νεκρούς, ακολουθούμενη από την Ιταλία με 26.000 νεκρούς και την Ισπανία με 23.000 νεκρούς. Η

Ελλάδα κατέγραφε 2.506 κρούσματα και 130 νεκρούς (στην πορεία αυξήθηκαν, βέβαια). Ζωντανή και συνεχής ενημέρωση των αριθμών για όλα τα κράτη είναι διαθέσιμη [εδώ](#).

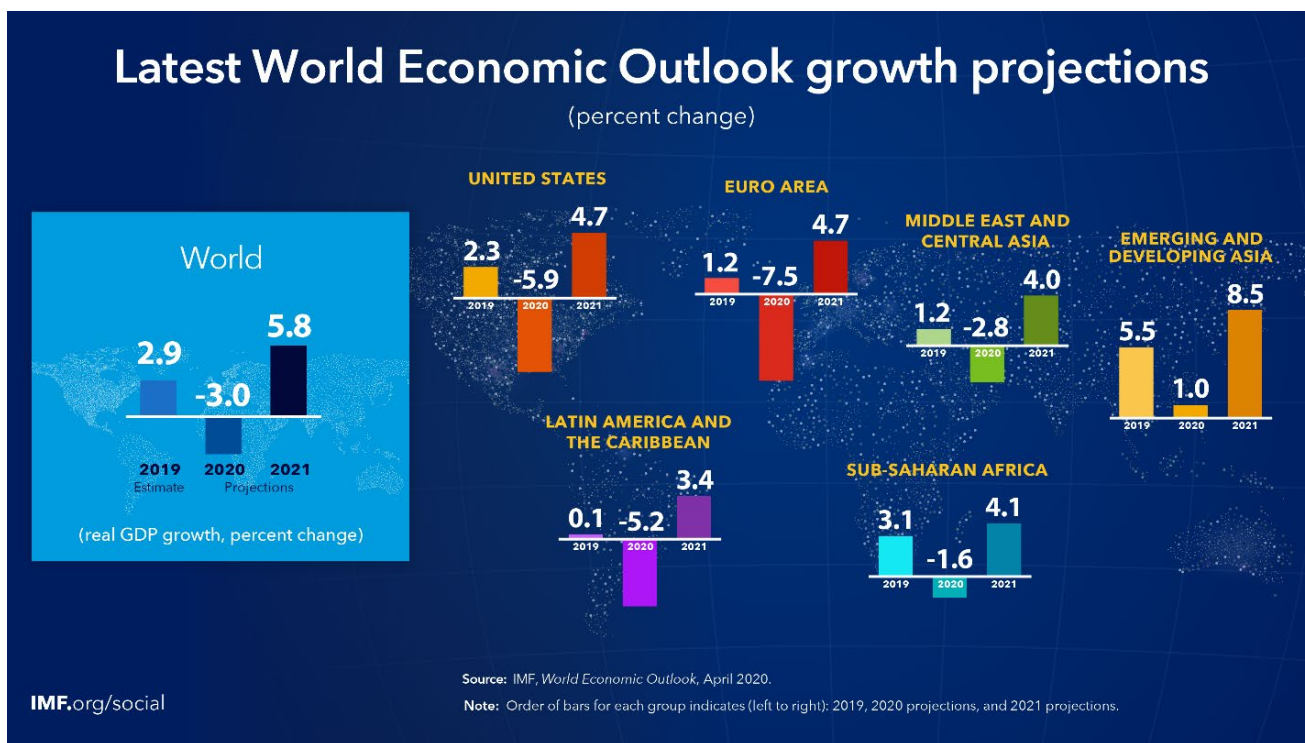
Τα στοιχεία δεν είναι πάντοτε ακριβή και οι συγκρίσεις ανάμεσα σε χώρες δεν είναι πάντοτε αξιόπιστες, διότι ο αριθμός των κρουσμάτων είναι δύσκολο να υπολογιστεί με ακρίβεια ελλείψει ευρέως διαδεδομένου συστήματος ιατρικών εξετάσεων. Οι ΗΠΑ, λ.χ., ανέφεραν το μεγαλύτερο αριθμό tests, (περί τα 5.200.000), αλλά, κατά κεφαλήν (tests ανά εκατομμύριο κατοίκους), κατέγραφαν μόνο 16.000 και υπολείπονταν των συγκρίσιμων χωρών (Ιταλία, Ισπανία, Γερμανία). Η Ελλάδα είχε καταγράψει 6.000 tests ανά εκατομμύριο κατοίκους.

Ενώ οι απανταχού επιστήμονες έχουν ριχτεί στη μάχη για ανακάλυψη εμβολίου εναντίον του SARS-CoV-2 (του ιού που προκαλεί τη νόσο COVID-19) και για την ανεύρεση φαρμάκων για καταστολή των σοβαρών επιπλοκών του ιού, οι πολιτικοί και οι οικονομολόγοι ανησυχούν για τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας. Οι δυο βασικοί λόγοι είναι: πρώτον, το πάγωμα των οικονομικών δραστηριοτήτων λόγω των απαγορευτικών μέτρων εξόδου, μετακίνησης και συναθροίσεων του πληθυσμού. Δεύτερον, η μετάδοση της νόσου σε άτομα που ασχολούνται με επαγγέλματα πρώτης γραμμής (ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, μεταφορείς, διακίνηση τροφίμων και εμπορευμάτων, εμπορία καυσίμων και παροχή ενέργειας, καθαρισμός οδών, απολύμανση νοσοκομείων και κυβερνητικών κτηρίων κλπ.). Εάν υπάρξει ευρεία διάδοση της νόσου και στην εφοδιαστική αλυσίδα, οι οικονομικές επιπτώσεις θα είναι ακόμη πιο σοβαρές απ' ότι υποδηλώνουν τα απαγορευτικά μέτρα για τις γενικές οικονομικές δραστηριότητες.

Ο Οικονομικός Αντίκτυπος

Οι πρώτες εκτιμήσεις για τις οικονομικές συνέπειες της πανδημίας είναι ανησυχητικές: στην [εαρινή έκθεσή του για τη Παγκόσμια Οικονομία](#) που δημοσιεύτηκε στις 14 Απριλίου 2020 το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προέβλεπε μείωση της παγκόσμιας

οικονομικής δραστηριότητας κατά 3%, πολύ χειρότερη από την οικονομική ύφεση του 2008-9. Αυτός ο μέσος όρος κρύβει τεράστιες διαφορές ανάμεσα στα κράτη μέλη: στις ΗΠΑ προβλέπεται μείωση του ΑΕΠ κατά 5,9%, στην Ευρωζώνη κατά 7,5% και στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά 7,1%. Η μείωση του ΑΕΠ στην Ελλάδα υπολογίζεται να είναι της τάξης του 10%. Μια αισιόδοξη πλευρά αυτών των εκτιμήσεων είναι ότι το ΔΝΤ προέβλεπε ανάκαμψη 5,8% στη παγκόσμιο οικονομία για το 2021, αφενός, λόγω της επανόδου των χωρών σε μία, κατά το μάλλον ή ήττον, κανονικότητα, και, αφετέρου, χάρις στα δημοσιονομικά και νομισματικά μέτρα που έχουν, ήδη, λάβει όλες οι χώρες.

Από τη πλευρά του, το ΔΝΤ έχει δηλώσει ότι οι πόροι που έχει στη διάθεσή του για δανεισμό αγγίζουν το 1 τρισεκατομμύριο δολάρια, εκ των οποίων 100 δις δολάρια θα παραχωρηθούν μέσω [ειδικών δανείων Άμεσης Πρόσβασης](#). Επί πλέον, το ΔΝΤ, σε συνεργασία με τη Παγκόσμια Τράπεζα, μεσολάβησε για την αναστολή εκπλήρωσης των δανειακών υποχρεώσεων των πτωχότερων κρατών σε διμερή δάνεια από ανεπτυγμένες χώρες μέχρι το τέλος του 2020.

Η ίδια Παγκόσμια Τράπεζα ανακοίνωσε ότι με βάση τους υπάρχοντες δανειακούς πόρους και με πλήρη εμπροσθοβαρή διαθεσιμότητα, θα είναι σε θέση να εγκρίνει στα κράτη-μέλη \$160 δις τους επόμενους 15 μήνες. Αυτό το ποσό περιλαμβάνει \$60 δις χαμηλότοκων δανείων ή και μεταβιβαστικών πληρωμών για τις φτωχότερες χώρες.

Στην Ευρώπη, η ΕΚΤ εξήγγειλε νέα προγράμματα αγοράς τίτλων, που ανέρχονται σε 870 δις €, με κύριο στόχο να εμποδίσει την αύξηση των αποδόσεων των ομολόγων των υπερχρεωμένων χωρών. Ήδη, με την αναγγελία του προγράμματος υπήρξε αναστροφή της ανόδου των αποδόσεων. Αλλά, παρά τις πιέσεις των χωρών του Νότου, η Γερμανία, συνεπικουρούμενη από την Ολλανδία και άλλες βορειο-ευρωπαϊκές χώρες, έχει, μέχρι στιγμής, αντισταθεί στην έκδοση ευρωομολόγου για την άντληση από κοινού πόρων που θα χρηματοδοτήσουν τις δαπάνες στήριξης των διαφόρων οικονομιών στη διάρκεια της πανδημίας. Στο άρθρο του [Αμοιβαία ευρωπαϊκά ομόλογα για αμοιβαία οικονομική άμυνα](#) ο καθηγητής Αριστομένης Βαρουδάκης εξηγεί γιατί η έκδοση ενός ευρωομολόγου θα μπορούσε όχι μόνον να βοηθήσει τις χώρες του Νότου στην παρούσα κρίσιμη συγκυρία, αλλά και να αποσοβήσει τον κίνδυνο μια χρηματοπιστωτικής επιδημίας.

Στις ΗΠΑ, η κεντρική τράπεζα (the Federal Reserve) έχει πάρει εκτεταμένα μέτρα για τη στήριξη της αμερικανικής οικονομίας: πρώτον κατέβασε τα επιτόκια σχεδόν στο μηδέν, και, δεύτερον, αποφάσισε τη διάθεση δανείων ύψους \$2,3 τρις για τη στήριξη της αμερικανικής οικονομίας.

Αν σ' αυτά τα νομισματικά μέτρα προστεθούν τα δημοσιονομικά μέτρα των επί μέρους κυβερνήσεων σε παγκόσμια κλίμακα, μπορεί εύκολα κανείς να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι **οι χώρες και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν λάβει πρωτοφανή μέτρα για να αμβλύνουν τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας στους λαούς τους.** Και δικαιολογημένα: Στις 20 Απριλίου 2020 η επικεφαλής του ΔΝΤ [Kristalina](#)

[Georgieva](#) δήλωσε ότι το ΔΝΤ «εκτιμά ότι η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα θα μειωθεί σε κλίμακα που δεν έχουμε δει από τη Μεγάλη Οικονομική Ύφεση του 1930».

Αλλά, υπάρχουν και όρια (γνωστά και λιγότερο γνωστά) στην αποτελεσματικότητα των ενισχύσεων, που προέρχονται από τον δημόσιο τομέα. Όπως, εύστοχα [παρατηρεί η οικονομολόγος Μιράντα Ξαφά](#) : «Το φθινό χρέος δεν θα πείσει τα νοικοκυριά να ταξιδέψουν, ούτε θα επαναλειτουργήσει τις εφοδιαστικές αλυσίδες... Το ζητούμενο είναι να στηριχθεί η οικονομική δραστηριότητα χωρίς να διαταραχθούν η χρηματοπιστωτική σταθερότητα και η κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών. Τώρα θα φανεί αν θα αποδώσουν τα μέτρα που εφαρμόστηκαν μετά την κρίση του 2008-9 για τη θωράκιση της ρευστότητας και της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών και για την αποφυγή πρακτικών που οδηγούν σε έξαρση του συστημικού κινδύνου».

Τα Μεγάλα Διλήμματα: Οικονομικά, Ηθικά ή και τα δύο;

Με άλλα λόγια, η επάνοδος μιας οικονομίας στην κανονικότητα απαιτεί, επιπλέον των παραπάνω μέτρων του δημόσιου τομέα και των διεθνών οργανισμών, επανεκκίνηση της ιδιωτικής οικονομίας. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχημένη επανεκκίνηση είναι να βρεθεί η σωστή χρονική στιγμή και ο κατάλληλος τρόπος, με τον οποίο θα αρθούν τα περιοριστικά μέτρα που έχουν επιβληθεί σε όλες τις χώρες (αλλά, σε διαφορετικό βαθμό) από τις κυβερνήσεις τους.

Κανονικά, μια τέτοια σημαντική απόφαση θα έπρεπε να παρθεί ζυγιάζοντας την καθαρά ιατρική πλευρά τον θέματος (ελαχιστοποίηση του αριθμού των θυμάτων), από τη μια πλευρά, με την υποχρέωση της πολιτείας να προστατεύσει τη κοινωνία από πλήρη οικονομική κατάρρευση, από την άλλη. Όμως, η αντίδραση των περισσοτέρων ατόμων στη σκέψη και μόνον ότι μπορεί να υπάρχει ένα αντιστάθμισμα ανάμεσα σε ανθρώπινες ζωές και εισοδήματα είναι σοκ και απόρριψη. Πως είναι δυνατόν μια ανθρώπινη ζωή, που έχει ανεκτίμητη αξία, να αντισταθμίζεται με υλικούς παράγοντες;

Η προφανής εξήγηση είναι ότι, όντως, υπάρχει ανταλλακτική σχέση (trade-off) ανάμεσα στην παράταση των περιορισμών και τον εκφυλισμό της οικονομικής δραστηριότητας, και το καίριο ερώτημα είναι αν υπάρχει κάποια optimum λύση που να συνυπολογίζει τις τεχνοκρατικές και τις ηθικές πλευρές του θέματος. Με άλλα λόγια, είναι δυνατό να υπάρξουν ποτέ συνθήκες, που, για μια πρωτόγνωρη και φονική πανδημία, όπως ο COVID-19, μπορεί υπεύθυνα να υποστηριχθεί ότι «η θεραπεία είναι χειρότερη από την ασθένεια;»

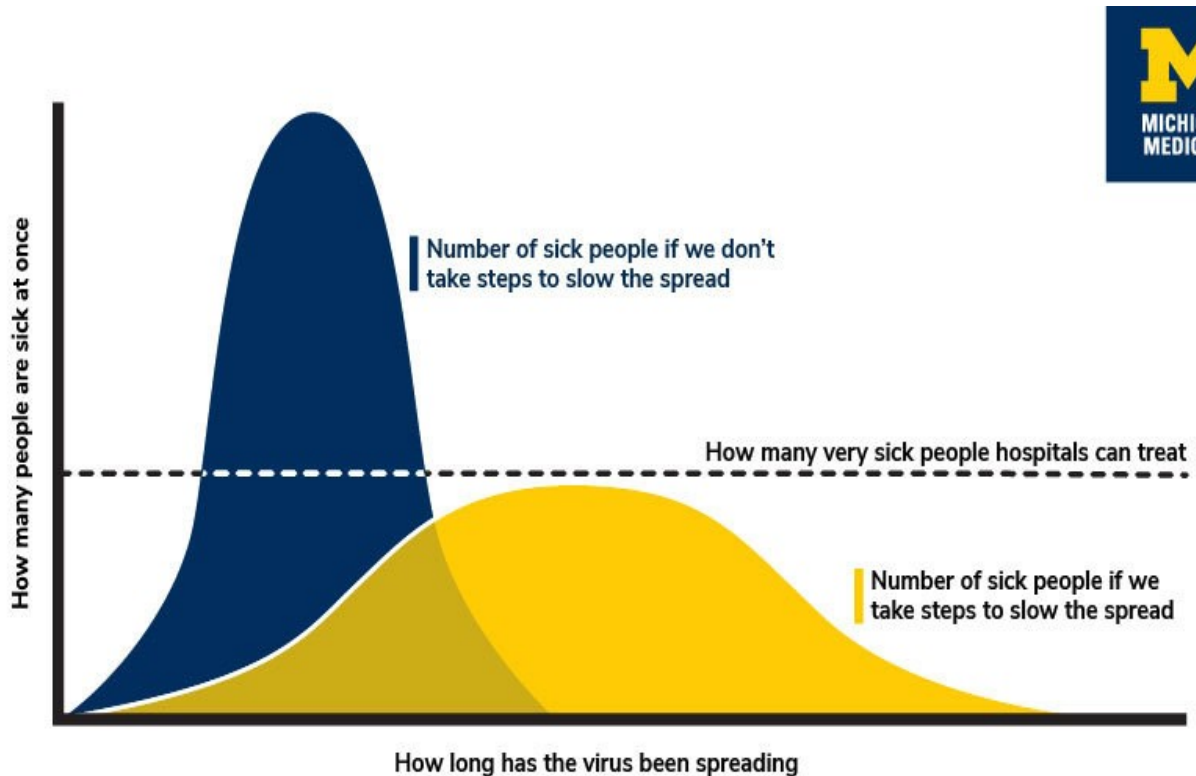
Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα από τεχνοκρατικής πλευράς πρέπει να γίνει κατανοητό το trade-off με ένα παράδειγμα:

Ας υποθέσουμε ότι, χωρίς την ύπαρξη περιοριστικών μέτρων και κοινωνικής αποστασιοποίησης, 1.000 άτομα θα νοσήσουν, σχεδόν ταυτόχρονα, με COVID-19, και εξ αυτών 200 θα πρέπει να εισαχθούν σε νοσοκομεία και 75 να νοσηλευθούν σε ΜΕΘ. Εάν οι διαθέσιμες κλίνες είναι μόνον 150 και οι διαθέσιμες ΜΕΘ μόνον 50, τότε, με βάση τις παγκόσμιες στατιστικές, 25 άτομα σίγουρα θα πεθάνουν και 50 άτομα θα αρρωστήσουν σοβαρά και πολλά, τελικά, θα χάσουν τη ζωή τους. Ο λόγος είναι ότι το σύστημα υγείας δεν θα έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει τον υπέρογκο αριθμό των ασθενών. Ας υποθέσουμε ότι σ' αυτό το παράδειγμα, χωρίς την ύπαρξη περιοριστικών μέτρων, η διαδικασία από την εμφάνιση των συμπτωμάτων, μέχρι το τελικό αποτέλεσμα (καλό ή κακό), διαρκεί 6 εβδομάδες.

Εάν, όμως, τα 1.000 άτομα (ο υποθετικός αριθμός παραμένει ο ίδιος) νοσήσουν, σταδιακά, λόγω της εφαρμογής αυστηρών μέτρων και η προσέλευση στα νοσοκομεία και η εισαγωγή στις ΜΕΘ δεν ξεπεράσει τις ικανότητες νοσηλείας του συστήματος υγείας, τότε ο αριθμός των θυμάτων θα είναι πολύ χαμηλότερος και θα προσδιορίζεται μόνον από τις στατιστικές επιβίωσης της συγκεκριμένης ασθένειας. Με άλλα λόγια, οι δυνατότητες της ιατρικής περίθαλψης δεν θα έχουν υπερκεραστεί από τον τεράστιο αριθμό των ασθενών. Ας υποθέσουμε ότι σ' αυτό το παράδειγμα η διαδικασία από την

αρχή της νοσηλείας, μέχρι τη τελική έκβαση για την ομάδα των χιλίων ατόμων, διαρκεί 6 μήνες. Η διαφορά από το προηγούμενο παράδειγμα είναι ότι από τη μια πλευρά τα άτομα που θα έχουν χάσει τη ζωή τους θα είναι πολύ λιγότερα, αλλά, ταυτόχρονα, λόγω των περιοριστικών μέτρων πολλοί υγιείς εργαζόμενοι θα έχουν χάσει τις δουλειές τους, ίσως μόνιμα, πολλές επιχειρήσεις θα έχουν πτωχεύσει ή θα χρειαστούν μεγάλο χρονικό διάστημα να αναλάβουν, και γενικά θα υπάρξει μια ροπή προς σημαντική μείωση του βιοτικού επιπέδου, αύξηση των ψυχικών διαταραχών, αύξηση της ενδο-οικογενειακής βίας και ίσως αύξηση της εγκληματικότητας.

Το παρακάτω γράφημα από το Πανεπιστήμιο Michigan, που έχει γίνει πασίγνωστο τους τελευταίους μήνες, δείχνει ξεκάθαρα τις ευεργετικές συνέπειες από την επιβίωση της καμπύλης της επιδημίας σε μια συγκεκριμένη κοινότητα.

Adapted from the CDC

Σε αυτή τη δύσκολη εξίσωση, ανάμεσα στην άρση μέτρων περιορισμού απέναντι σε μια (σχεδόν) ανεξέλεγκτη πανδημία που έχει πολλά ανθρώπινα θύματα και μια

μεσοπρόθεσμη οικονομική καταστροφή, που, όχι μόνον απειλεί τη ποιότητα ζωής, αλλά, ίσως και την επιβίωση πολλών υγιών ανθρώπων, καλούνται να πάρουν θέση οι κυβερνήσεις. Αλλά, οι αποφάσεις τους είναι, σχεδόν εξ ορισμού, αμφιλεγόμενες. Όσες κυβερνήσεις εξετάζουν τη πρόωρη άρση των μέτρων περιορισμού για να ενισχύσουν την οικονομική δραστηριότητα κατηγορούνται ότι είναι έτοιμες να εκθέσουν μεγάλα τμήματα της κοινωνίας (ειδικά, των ασθενέστερων οικονομικών τάξεων που δεν έχουν την δυνατότητα κοινωνικής αποστασιοποίησης), σε αυξημένο κίνδυνο, με στόχο την εξυπηρέτηση επιχειρηματικών συμφερόντων. Η κυβέρνηση Trump λχ, έχει υποστεί έντονη κριτική για τις (επαναλαμβανόμενες) υποσχέσεις για σύντομη άρση των περιορισμών, πολιτική την οποία η αντιπολίτευση αποδίδει στην προεκλογική περίοδο στην οποία έχει, ήδη, εισέλθει η Αμερική (οι Προεδρικές εκλογές είναι προγραμματισμένες για τις 3 Νοεμβρίου 2020). Σε άλλες χώρες, η συζήτηση εστιάζεται στις επιστημονικές αναλύσεις που προσδιορίζουν τη χρονική έναρξη και μορφή της χαλάρωσης που θα αποτρέψει την πλήρη οικονομική καταστροφή.

Ποια είναι η απάντηση σ' αυτό το δίλημμα;

Η απάντηση είναι ότι η οικονομική επιστήμη διδάσκει πως για κάθε οικονομική δραστηριότητα (στη πραγματικότητα, για κάθε *ανθρώπινη* δραστηριότητα) υπάρχουν τα υπέρ και τα κατά, χωρίς την μεσολάβηση ηθικών αξιών. Εάν εγώ κοιμάμαι 8 ώρες και εσύ κοιμάσαι 6 ώρες, εγώ έχω δυο ώρες λιγότερο στην καθημερινή ζωή να ολοκληρώσω τις εργασίες της ημέρας. Δεδομένου ότι τα άτομα διαφέρουν στις προτιμήσεις τους, δεν υπάρχουν «ορθές» ή «λάθος» αποφάσεις. Υπάρχουν, όμως, ξεκάθαρες ανταλλακτικές σχέσεις.

Εφόσον ένα άτομο αντιμετωπίζει δεδομένες αντισταθμιζόμενες επιλογές, η τελική απόφαση είναι απόρροια προτιμήσεων και ηθικών αξιών. Ταυτόχρονα, η οικονομική επιστήμη αναγνωρίζει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις οι προτιμήσεις του homo economicus δεν αναγνωρίζουν ούτε περιλαμβάνουν tradeoffs, δηλαδή, στη συνείδηση

ενός ατόμου, μία επιλογή μπορεί να υπερτερεί όλων των άλλων κάτω από όλες τις συνθήκες. Τότε, οι προτιμήσεις καταγράφονται σαν «λεξικογραφικές». Τα άτομα, λόγω χάριν, που θέτουν την ανθρώπινη ζωή υπεράνω πάσης άλλης επιλογής, εκφράζουν λεξικογραφικές προτιμήσεις. Αλλά, πρέπει να επισημανθεί σ' αυτό το σημείο ότι οι επιλογές στη πραγματικότητα δεν είναι τόσο προφανείς ή ξεκάθαρες, όπως θα πίστευε κάποιος, με μια πρόχειρη ματιά. *Στον πόλεμο, πχ, οι στρατηγοί θεωρούν τους στρατιώτες αναλώσιμους, γιατί θέτουν την ελευθερία της πατρίδας υπεράνω των απωλειών σε ανθρώπινες ζωές!*

Επανερχόμενοι στο αντιστάθμισμα που παρουσιάζει ο COVID-19, θεωρητικά υπάρχει επιλογή ανάμεσα σε ανθρώπινες ζωές και την οικονομική συνοχή της κοινωνίας, αλλά οι όροι της αντιστάθμισης δεν είναι άτεγκτοι. Ο Francisco Ferreira, ερευνητής στη Παγκόσμιο Τράπεζα, αναλύει παρόμοια θέματα με καμπύλες αδιαφορίας ([*Is there a trade-off between lives and incomes in the response to COVID-19?*](#)) Η φύση της επιλογής εξαρτάται από τρεις σημαντικούς παράγοντες:

- Πως εκτιμούν οι decision makers την απώλεια θέσεων εργασίας σε σύγκριση με την γενικότερη ύφεση της οικονομίας, και, συγκεκριμένα, αν αποδίδουν μεγαλύτερη αξία στη διατήρηση των εισοδημάτων των φτωχών ή του τζίρου των επιχειρήσεων.
- Ποιό είναι το θεσμικό καθεστώς σε μια χώρα πριν από την εισαγωγή των απαγορευτικών μέτρων και πόσο εύκολο είναι να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα.
- Ποια είναι η αξία της ανθρώπινης ζωής στη συγκεκριμένη κοινωνία.

Ο πρώτος παράγοντας προσδιορίζει την βασική επιλογή ανάμεσα στους προσδοκώμενους θανάτους και τις επιπτώσεις των περιοριστικών μέτρων στη οικονομία. Για ένα δεδομένο (στατιστικά) αριθμό θανάτων σε μια δεδομένη χρονική περίοδο, μπορούν να σωθούν X θέσεις εργασίας και να αποσοβηθεί η πτώχευση Y επιχειρήσεων.

Μια κυβέρνηση που δίνει μεγαλύτερη σημασία στο νόμωμο X θα σταθμίσει τα κόστη και οφέλη από την απώλεια ανθρώπινων ζωών με διαφορετικό τρόπο απ' ότi μια κυβέρνηση η οποία ενδιαφέρεται περισσότερο για την ευρωστία των επιχειρήσεων.

Ο δεύτερος παράγοντας είναι ουσιώδης, επειδή προσδιορίζει, από τεχνοκρατικής και τεχνολογικής σκοπιάς, τις υπάρχουσες επιλογές ανάμεσα στην διάσωση ανθρώπων και στην αποσόβηση οικονομικής καταστροφής. Αυτός ο παράγοντας αντικατοπτρίζει, αντικειμενικά, το επίπεδο ιατρικής περίθαλψης, το εργασιακό καθεστώς, το κοινωνικό δίκτυο ασφαλείας και ακόμη το δημοσιονομικό χώρο, που προ-υπήρχαν στη χώρα πριν ενσκήψει η πανδημία. Επί παραδείγματι, σε μια κοινωνία που οι εργάτες/υπάλληλοι έχουν εκτεταμένη αναρρωτική άδεια, η ίδια χρονική περίοδος περιοριστικών μέτρων κοστίζει λιγότερο «εισόδημα», για κάθε αποσόβηση θανάτου σε σχέση με χώρες που δεν έχουν ανάλογη κοινωνική πολιτική. Από την άλλη πλευρά, σε φτωχές χώρες, όπου η εργασία είναι άτυπη και οι εργάτες στερούνται επιδομάτων ανεργίας, κάθε παράταση της περιοριστικής περιόδου για τη μείωση των θανάτων συνεπάγεται χαμηλότερο εισόδημα σχετικά με έναν εργάτη από χώρα με σύγχρονη εργασιακή νομοθεσία.

Ο τρίτος και σημαντικότερος παράγοντας είναι **η αξία της ανθρώπινης ζωής**, σε μια δεδομένη κοινωνία. Υπάρχουν διάφοροι «τεχνοκρατικοί» τρόποι για την αποτίμηση της ανθρώπινης ζωής σε χρηματικούς όρους. Ίσως ο πιο στατιστικά διαδεδομένος, προφανώς γιατί χρησιμοποιείται ευρέως σε δικαστικές υποθέσεις, είναι η απώλεια των χρημάτων που, εάν ζούσε, το θύμα θα κέρδιζε στην πορεία της ζωής του από την εργασία του ή από άλλες πηγές (Μια εξαιρετική ανάλυση αυτών των θεμάτων περιέχεται στο [δοκίμιο *Η οικονομική αποτίμηση της Ζωής και το Δίκαιο*](#) του Γρηγόρη Καραδαϊδη). Ανάμεσα σ' αυτή την τεχνοκρατική αποτίμηση και την ουμανιστική τοποθέτηση ότi η αξία της ανθρώπινης ζωής είναι ανεκτίμητη, οι κυβερνήσεις (και, κατ' επέκταση, οι κοινωνίες που εκπροσωπούν) μπορούν να καταλήξουν σε κάποιο συμπέρασμα για το στάθμισμα οφέλους και κόστους από τη χρονική διάρκεια των περιορισμών για την αντιμετώπιση της πανδημίας.

Συμπέρασμα

Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι από πολιτικής πλευράς δεν υπάρχει αποχρών λόγος για την υιοθέτηση αυτών των τριών παραγόντων. Εάν, όμως, μια κυβέρνηση επιδιώξει να προσεγγίσει το θέμα από τεχνοκρατική σκοπιά, πρέπει να λάβει υπόψη δυο βασικά σημεία. Πρώτον, ότι το θεσμικό πλαίσιο (δεύτερος παράγοντας) είναι βραχυχρόνια δεδομένο. Δεύτερον, ότι ο πρώτος και ο τρίτος παράγοντας εκφράζουν προτιμήσεις και, συνεπώς, υπόκεινται σε διαβούλευση, κριτική και διαπραγμάτευση. Είναι, σχεδόν, βέβαιο, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών θα συμφωνούσε με τη παρατήρηση της Βάσως Κινητή ότι «η θεωρία του ωφελιμισμού που προκρίνει αυτούς τους υπολογισμούς κόστους-οφέλους, αντιβαίνει στις ηθικές διαισθήσεις μας και πρέπει να απορριφθεί» (βλ. [φιλοσοφική ανάλυση αυτών των επιλογών](#) με φόντο την αρχική αντιμετώπιση της πανδημίας από τη Βρετανική Κυβέρνηση).

Από την άλλη πλευρά, η θεωρία του ωφελιμισμού, και, γενικότερα, η οικονομική θεωρία που βασίζεται σε ανταλλακτικές σχέσεις, δεν μπορεί να αγνοηθεί, γιατί αυτή η προσέγγιση δεν είναι ηθικά κατώτερη από κάποια άλλη. Η θεωρία παρουσιάζει τις εξ αντικειμένου επιλογές (το περίφημο αγγλοσαξονικό «tradeoff»). Στη πράξη, οι τελικές αποφάσεις αντικατοπτρίζουν όχι μόνον τις προθέσεις των decision makers αλλά και τις επιλογές που θα κάνουν τα εκατομμύρια άτομα που θα επηρεαστούν από τις αποφάσεις των κυβερνώντων (αυτό το σημαντικό συμπέρασμα αναλύεται με συγκεκριμένα παραδείγματα στο άρθρο των New York Times [Your Life or Your Livelihood: Americans Wrestle with Impossible Choice](#)).

Αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι ο καθοριστικός υπολογισμός οφέλους-κόστους δεν είναι δεδομένος *a priori* από κάποιο αξίωμα της οικονομικής επιστήμης. Είναι απόρροια της *συλλογικής κοινωνικής συνείδησης*, την οποία οι κυβερνώντες ευελπιστεί κανείς ότι θα υιοθετήσουν πριν πάρουν βαρύνουσες αποφάσεις σ' αυτή τη κρίσιμη περίοδο της παγκόσμιας ιστορίας...